

Onderwerp	Burgerschapsonderwijs
Verantwoordelijk	Hele team
Opgesteld op	Mei 2023
Evaluatie	1 ^e : juni '24 2 ^e :

Achtergrond:

Vanaf 1 augustus 2021 gelden nieuwe wettelijke eisen voor bevordering van burgerschap in het (speciaal) basisonderwijs.

De wettelijke opdracht om 'actief burgerschap en sociale cohesie' te bevorderen, verduidelijkt de burgerschapsopdracht uit 2006.

De wijze waarop De Hoorn daar handen en voeten aan geeft, staat hieronder beschreven.

Visie

In ons Burgerschapsonderwijs staat de bereidheid- en het vermogen om deel uit te maken van de gemeenschap én daaraan actief een bijdrage te leveren centraal. Wij vinden het belangrijk om leerlingen mee te geven dat iedereen evenveel waard is en gelijke kansen heeft, dat iedereen zichzelf is en zijn eigen stem mag laten horen én dat iedereen nieuwsgierig is naar elkaar en de omgeving.

De school vormt een gemeenschap waar de hele schoolpopulatie kan oefenen met burgerschap. Leerlingen, leraren, directies én ouders. Er is aandacht voor de identiteitsontwikkeling. Hoe is een kind? Hoe gedraagt een kind zich naar anderen, naar de omgeving en naar de wereld? Uitgangspunt is het in verbinding staan met de ander, de groep, de school en de wijk.

Op De Hoorn begeleiden we de kinderen naar zelfstandige en evenwichtige mensen die in deze multiculturele wereld goed kunnen functioneren. Wij stimuleren dat de kinderen opgroeien als mensen die opkomen voor hun eigen belangen en voor de belangen van hun medemensen. Wij leren de kinderen rekening te houden met elkaar en stimuleren een open houding naar mensen met een andere culturele en religieuze achtergrond.

Doelen burgerschapsonderwijs:

De doelen richten zich op kennis, vaardigheden en houding die leerlingen nodig hebben om nu en later actief te kunnen meedoen in onze samenleving. De school is de plek waar leerlingen kennis vergroten over de democratische rechtsstaat; de school is oefenplaats voor deze houding en vaardigheden.

Wij werken aan de Burgerschapdoelen, door in ons onderwijsaanbod aandacht te besteden aan 7 domeinen Burgerschapsonderwijs zoals geformuleerd door Stichting Leerplan Ontwikkeling (2021).

1. Vrijheid en Gelijkheid:

Leerlingen leren van, door en over de waarden van de democratische rechtsstaat. Dit begint met regels/afspraken in de eigen leefomgeving en breidt uit naar de publieke ruimte en samenleving.

2. Macht en Inspraak:

Leerlingen leren manieren waarop ze besluitvormingsprocessen op vreedzame wijze kunnen beïnvloeden. Ze maken kennis met macht en gezag en de manier waarop dit georganiseerd is op verschillende niveaus.

3. Democratische cultuur:

Leerlingen leren dat hun stem gehoord wordt, dat hun inbreng ertoe doet bij besluitvorming in de klas. Zij ervaren dat de ander ook een stem heeft en ontdekken overeenkomsten en verschillen tussen mensen.

4. Identiteit:

Leerlingen ontdekken hun primaire en secundaire emoties, ambities, talenten en ontwikkelpunten. Ze raken bewust van de identiteitsvormende aspecten en reflecteren op tradities, vieringen en rituelen.

5. Diversiteit:

Leerlingen ontwikkelen manieren om de eigen en de belangen van anderen te behartigen; alsmede uitsluiting, onrechtvaardigheid, discriminatie en ongelijke behandeling te herkennen en benoemen.

6. Solidariteit:

Leerlingen ontwikkelen manieren om de eigen en de belangen van anderen te behartigen; alsmede uitsluiting, onrechtvaardigheid, discriminatie en ongelijke behandeling te herkennen en benoemen.

7. Digitaal samenleven:

Leerlingen leren over de effecten van de onlinewereld op hun identiteit, persoonlijke (online)leven en op de publieke sfeer. Ze leren kritisch en creatief denken over mediainhouden en -processen en daar ook naar handelen.

Onderwijsaanbod Burgerschap:

Wij zien burgerschap niet als een vak apart, maar als een manier van lesgeven die verweven is met ons sociaalpedagogisch handelen en een onderdeel waaraan we doelgericht aandacht besteden in verschillende onderdelen van ons onderwijsaanbod.

Hieronder worden kort de onderwijsmethodes, activiteiten én het sociaalpedagogische beschreven die wij inzetten om te werken aan onze hoofddoelen op het gebied van Burgerschap:

- **Kanjertraining:**

Binnen Kanjertraining wordt op verschillende manieren gewerkt aan actief burgerschap en sociale cohesie. Dit wordt door de leerjaren heen zichtbaar en bepaalde onderdelen, zoals het leren over copingstrategieën (de petten), de afsprakenposter en de smileyposter komen jaarlijks terug. Hierin wordt de samenhang zichtbaar. Kanjertraining staat wekelijks op het rooster van alle groepen. In de kwaliteitskaart Kanjertraining staat beschreven hoe we praktisch de Kanjertraining op school aanbieden. In de analyse lesmateriaal burgerschap staat beschreven in hoeverre de training voldoet aan de burgerschapsopdracht. De analyse hangt als bijlage aan dit beleidsplan.

De thema's die in de Kanjerlessen centraal staan, zijn voor alle groepen gelijk. Ook in groep 1/2 worden deze onderwerpen behandeld, maar in die groep worden andere nuances gelegd. In de hogere groepen worden de onderwerpen verder uitgediept.

Op het gebied van vrijheid en gelijkwaardigheid is er een beperkt aanbod in de methodiek Kanjertraining.

Bij het thema vrijheid wordt bijvoorbeeld de vrijheid van meningsuiting en van godsdienst besproken, maar andere vrijheden zoals vrijheid van vereniging of de vrijheid van vergadering en betoging komen niet aan bod, terwijl deze vrijheden net zo fundamenteel zijn voor de Nederlandse rechtstaat. Als het gaat om gelijkwaardigheid wordt in Kanjertraining het grondrecht dat iedereen, ondanks verschillen gerespecteerd wordt besproken. Echter, als het gaat om concrete voorbeelden gaat dit niet verder dan homoseksualiteit en godsdienstige verschillen. Thema's als de gelijkwaardigheid van mannen en vrouwen of de gelijkwaardigheid van verschillende rassen en van mensen met verschillende huidskleuren worden niet behandeld, terwijl dit wel grote thema's zijn in het actuele debat over democratische waarden en de Nederlandse cultuur.

Een ander gebied waar Kanjertraining het aanbod mist om aan te sluiten op de burgerschapswet, is het onderwerp 'kennis over en respect voor verschillen'. Als het gaat om verschillen wordt er vanaf groep 1 t/m 8 nagedacht copingstrategieën en kwaliteiten van verschillende personen. Ook komen verschillen in godsdienstige overtuiging, geaardheid en sociaal-economische status incidenteel aan bod. Echter, verschillen op het gebied van handicaps, diverse gezinsvormen, etniciteit en cultuur blijven onbesproken. Kanjertraining raadt scholen die gebruik maken van Kanjertraining aan om aanvullend materiaal bij deze thema's te zoeken om te voldoen aan de burgerschapswet.

- **Krachtbronnen:**

Vanaf schooljaar '23-'24 wordt in de groepen 3 t/m 8 de methode Krachtbronnen gebruikt. Dit als aanvulling op de Kanjertraining. De methode Krachtbronnen heeft een doorlopende leerlijn van gr 3 t/m 8. In elke bouw behandelt de methode lessen met onderwerpen die voldoen aan de leerlijnen Burgerschap volgens SLO (2019), passend bij het leerjaar. PO 34 t/m 39 van Oriëntatie op jezelf en de wereld komen aan bod. Met deze lessen komen de belangrijkste sociaal-emotionele thema's uit deze kerndoelen aan bod. Levensbeschouwing komt binnen Krachtbronnen grotendeels aan de orde zoals benoemd in kerndoel 38: 'De leerlingen leren hoofdzaken over geestelijke stromingen die in de Nederlandse multiculturele samenleving een belangrijke rol spelen en ze leren respectvol om te gaan met seksualiteit en met diversiteit binnen de samenleving, waaronder seksuele diversiteit.

Momenteel wordt het aanbod voor groep 1/2 ontwikkeld, te zijner tijd bekijken we of Krachtbronnen ook voor deze groep gebruikt gaat worden of dat wat nu gegeven wordt voldoende aanbod is.

- **SIL:**

Met SIL wordt in groep 1/2 doelgericht gewerkt aan de brede ontwikkeling van kleuters; taal, rekenen, sociaal-emotionele ontwikkeling, motoriek, kunstzinnige vorming, wereldoriëntatie en wetenschap en technologie komen allemaal aan bod. De laatste wetenschappelijke inzichten en maatschappelijke veranderingen zijn in de methode verwerkt.

- **Taal Actief 5:**

In Taal Actief wordt er - met name tijdens luister-, spreek- en schrijflessen – aandacht besteed aan vaardigheden die een belangrijke voorwaarde zijn om deel te kunnen nemen aan een democratische en pluriforme samenleving: deelnemen aan discussies, het leren beargumenteren, het vergelijken van diverse perspectieven en meningen.

De leerlijn communicatie is binnen Taal actief 5 jaarlijks verdeeld over 8 thema's:

1. Elkaar leren kennen: de leerlingen leren hoe ze contact maken met anderen. Ze leren met anderen te delen wat hen bezighoudt en ze laten merken dat ze interesse hebben in wat de ander beweegt.
2. Je uitdrukken: de leerlingen leren om te laten zien wie ze zijn. Ze leren om te vertellen en te schrijven over wie ze zijn, wat ze denken en wat ze voelen.
3. Je mening vormen: de leerlingen leren beschouwen. Ze leren weloverwogen een eigen mening te vormen, te volgen wat een ander denkt en ervoor te zorgen dat anderen hun denken kunnen volgen.
4. Overtuigen: de leerlingen leren hun mening te geven als ze ergens voor staan. Ze leren om hun mening te voorzien van argumenten en anderen te overtuigen.
5. Samen beslissen: de leerlingen leren om te overleggen om samen tot besluiten te komen. Ze leren ruimte te geven aan zichzelf en anderen en bij te dragen aan een prettig overleg om tot beslissingen te komen.
6. Informeren: de leerlingen leren om informatie te halen uit verschillende bronnen. Ze leren om passende informatie te geven aan hun publiek.
7. Uitleggen: de leerlingen leren hoe ze gestructureerd uitleg kunnen geven aan anderen.
8. Verhalen bedenken: de leerlingen leren hoe ze anderen kunnen vermaken met taal. Ze ervaren dat ze met taal een andere wereld kunnen creëren.

- **Blink Wereld:**

In de Blink Wereld lessen wordt ruim aandacht besteed aan burgerschapsvorming. Het is belangrijk dat kinderen via de zaakvaklessen kennismaken met een breed perspectief dat hun eigen perspectief overstijgt. Met Blink ontwikkelen leerlingen naast kennis en vaardigheden daarom ook inzichten en attitudes die passen bij mondiaal denken en bijdragen aan de vorming van mondige en verantwoordelijke burgers.

- **Activiteiten in het kader van Burgerschap:**

Het gaat bij Actief Burgerschap niet alleen om kennisoverdracht via methodes en programma's, maar met name ook over het toepassen van vaardigheden en attitudes. Op onze school wordt gebruik gemaakt van de onderstaande activiteiten waarin leerlingen worden gestimuleerd om te oefenen met het toepassen van hun burgerschapsvaardigheden en -attitudes:

- Groepsregels maken in de klas
- Groepsgesprekken in de klas
- Klassendienst
- Rapportgesprekken
- Feestdagen en vieringen
- Voorlezen
- Initiatieven in de omgeving: samenwerking met stichting de Meent (Dorpshuis van Oudendoorn), leerlingen maken kerstattentie voor de ouderen van het dorp, pannenkoekdag, goede doelen acties.
- Het volgen van het actuele nieuws (o.a. Jeugdjournaal, info Prinsjesdag) en het bespreken ervan.
- Maatschappelijke initiatieven: week van de Mediawijsheid, Wijzer met Geld.

- **Sociaalpedagogisch handelen:**

Burgerschap komt ook terug in de manier waarop wij als leerkracht met elkaar en met de leerlingen omgaan, dit is terug te zien in ons taalgebruik, in de manier waarop wij de sociale veiligheid borgen en in ons voorbeeldgedrag.

- Wij spreken rustig tegen de leerlingen, wij sturen op leerlinggedrag door te benoemen wat wij goed en niet goed vinden in dit gedrag. Dit doen wij zowel tijdens de lessen als in het vrije spel en in de gymlessen. Wij stimuleren om onderlinge conflicten (zoveel mogelijk) zelf op te lossen en wijzen hen op de afspraken (Kanjertaining) waar nodig.
- Wij modelleren het gewenste gedrag dat wij van onze leerlingen willen zien. Wij zijn een voorbeeld in het naar voren brengen van onze eigen gevoelens, bijv. door deze gevoelens onder woorden te brengen en de leerlingen stimuleren hetzelfde te doen.

- **Leerlingenraad op De Hoorn**

De leerlingenraad past binnen het burgerschapsonderwijs. Het werken met een leerlingenraad sluit aan bij de democratische cultuur. De kinderen vertegenwoordigen hun klas. Op een democratische manier zijn zij gekozen. De vertegenwoordigers krijgen de ruimte om ideeën en meningen in te brengen.

Het doel van een leerlingenraad is:

- De betrokkenheid van de leerlingen te vergroten
- De verantwoordelijkheid voor schoolse zaken te vergroten
- De leerlingen laten ondervinden wat realistisch en haalbaar is
- Aan te geven dat leerlingen een eigen stem hebben binnen de school, zodat ze weten dat ze meetellen
- De leerlingen spelenderwijs kennis te laten maken met democratische beginselen
- Bevorderen van actief burgerschap.

Hoe is organisatie van de leerlingenraad?

Uit de groepen 5 t/m 8 worden vertegenwoordigers gekozen; ieder jaar worden er rond september/oktober verkiezingen gehouden. Voor de verkiezingen leggen de leerkrachten uit wat een leerlingenraad is, wat er van de leden verwacht wordt en hoe de verkiezingen verlopen. Vervolgens kunnen leerlingen aangeven zich verkiesbaar te willen stellen voor de leerlingenraad. De kinderen die zich kandidaat stellen bereiden een presentatie voor in hun klas waarbij zij uitleggen waarom zij goede vertegenwoordigers zijn. De leerkrachten zorgen dat er op een juiste manier wordt gestemd.

In elke groep worden 1 of 2 leerlingen gekozen die namens de groep het woord zullen voeren in de leerlingenraad.

De leerlingen blijven het hele schooljaar in de leerlingenraad.

De leden kiezen in de eerste vergadering een voorzitter en een notulist.

De leerlingenraad komt ca. 6 keer per jaar bij elkaar onder schooltijd.

Bij elke vergadering is de directeur aanwezig.

De leden van de leerlingenraad lichten de besluiten van de raad toe in hun eigen klas aan de hand van het verslag dat wordt opgesteld door de notulist.

De groepsleerkrachten worden via het verslag ook geïnformeerd. Ouders worden d.m.v. een bericht op Parro geïnformeerd, de directeur helpt de leerlingen hiermee.

Doorlopende leerlijn in onderwijsaanbod:

In de schema's op de volgende pagina's wordt weergegeven hoe wij het onderwijsaanbod inzetten om – binnen de verschillende burgerschapsdomeinen – in een doorlopende lijn aan onze visie en burgerschapsdoelen te werken. In de schema's worden concrete onderwijsdoelen geformuleerd die wij met ons burgerschapsaanbod nastreven.

Onderbouw Domein:	Onderbouw Hoofddoelen:	Onderbouw Competenties:	Onderbouw Aanbod:
Vrijheid en gelijkheid	Leerlingen ervaren dat er in de omgang tussen mensen regels en afspraken bestaan over hoe met elkaar en met spullen om te gaan. Ze ontwikkelen inzicht in het belang van regels en afspraken, om op een prettige manier samen te zijn. Daarbij is de eigen vrijheid begrensd door de vrijheid van de ander en heeft iedereen dezelfde rechten.	<ul style="list-style-type: none"> -Leerlingen kennen het belang van regels in de klas en op school voor spelen en samenwerken. -Leerlingen kennen leefregels en afspraken thuis en in de omgeving en kunnen deze benoemen en vergelijken. -Leerlingen weten dat zij vrijheid hebben in het maken van keuzes en kunnen rekening houden met de keuzes van medeleerlingen en de geldende afspraken in de klas; -Leerlingen weten dat iedereen rechten en plichten heeft. 	Kanjertraining SIL gr 1/2 Krachtbronnen vanaf gr 3 Blink (geschiedenis) vanaf gr 3 Omgangsvormen in de klas
Macht en inspraak	Leerlingen worden zich ervan bewust dat mensen besluiten nemen en dat er in verhoudingen sprake kan zijn van hiërarchie. In de onderbouw ligt de nadruk op het kennismaken met macht en gezag en de manier waarop dit georganiseerd is in de klas, op school, in de eigen woonomgeving en in het land. Leerlingen ervaren dat zij inspraak hebben in bepaalde besluitvormingsprocessen en weten welke consequenties er gelden wanneer zij zich niet houden aan de regels die gesteld zijn door gezaghebbenden.	<ul style="list-style-type: none"> -De leerlingen weten dat er regels en afspraken gelden thuis, op school en in de publieke ruimte, en weten welke consequenties het kan hebben als je regels overtreedt of afspraken schendt. -De leerlingen weten dat er mensen zijn benoemd of gekozen die gezag hebben of dragen op school, in de woonplaats en in het land; -De leerlingen weten dat er regels en afspraken gelden in ons land en welke rol verschillende mensen hebben bij het handhaven ervan; -De leerlingen kennen het verschil tussen regels en afspraken, en kennen de mogelijkheden en - grenzen voor leerlingen om daarover te kunnen mee te praten. 	Kanjertraining SIL gr 1/2 Krachtbronnen vanaf gr 3 Groepsregels maken in de klas.

<p>Democratische cultuur</p>	<p>In de onderbouw gaan leerlingen hun eigen gevoelens herkennen en benoemen en krijgen ze inzicht in gevoelens en emoties van anderen. Leerlingen ervaren dat zij een stem hebben en deze kunnen gebruiken. Zij ervaren dat hun stem gehoord wordt en dat hun inbreng ertoe doet bij besluitvormingsprocessen in de klas. Zij weten dat de ander ook een stem heeft en kunnen hier actief naar luisteren. Leerlingen ervaren overeenkomsten en verschillen in het gedrag van mensen. Leerlingen leren op te komen voor zichzelf en rekening te houden met de gevoelens en standpunten van een ander.</p>	<p>-Leerlingen kunnen omgaan met hun wensen en hun opvattingen en kunnen zich hierover uitspreken. -Leerlingen kunnen de gevoelens, wensen en opvattingen van anderen herkennen; -Leerlingen kunnen accepteren dat anderen iets anders willen, maar dat dit niet tot een conflict hoeft te leiden. -Leerlingen kunnen hun stem gebruiken tijdens gezamenlijke besluitvormingsprocessen. -Leerlingen weten dat de ander ook een stem en mogelijk een ander gezichtspunt heeft. -Leerlingen kunnen hiernaar luisteren en vragen te stellen om meer over de ander en zijn of haar gezichtspunt te weten te komen. -Leerlingen kunnen conflicten in de klas op een vreedzame manier oplossen.</p>	<p>Kanjertraining Blink vanaf gr 3 Krachtbronnen Klassendienst</p>
<p>Identiteit</p>	<p>Leerlingen verkennen spelenderwijs wie ze zijn. Ze leren woorden te geven aan wat ze denken, voelen, willen en doen. Ze geven zichzelf een plek in de klas, op school en het gezin. Ze worden zich ervan bewust welke regels er zijn en welke cultuur bij hen thuis heerst.</p>	<p>-Leerlingen kunnen de eigen grenzen herkennen, benoemen en bewaken (emotioneel, fysiek). -Leerlingen kunnen woorden geven aan wat ze denken, doen, willen en willen worden en weten dat hun taal of talen deel uitmaken van wie zij zijn. -Leerlingen kunnen benoemen wat ze al kunnen en wat nog niet en wat ze leuk vinden om te doen. -Leerlingen kunnen hun primaire emoties herkennen, benoemen en ermee omgaan. -Leerlingen kunnen over zichzelf praten in termen van toen, nu en later, hier en daar.</p>	<p>Kanjertraining Krachtbronnen vanaf gr 3 Christelijke feestdagen/vieringen Blink wereld gr 3/4 : - Donkere dagen voor kerst; waarom eigenlijk Kerst? - Cultuur → typisch Nederlands bijv. Sinterklaas Voorlezen</p>

<p>Diversiteit</p>	<p>In de onderbouw van het primair onderwijs ontdekken leerlingen dat er overeenkomsten en verschillen tussen mensen bestaan. Ze ervaren wat het is om deel uit te maken van groepen en dat overeenkomsten en verschillen binnen groepen een rol spelen. In het samen spelen ontwikkelen leerlingen te geven en te nemen, partij te kiezen en ontstaan gevoelens van empathie en solidariteit. Het besef ontstaat dat zichzelf of anderen soms ongelijkwaardig behandeld worden.</p>	<ul style="list-style-type: none"> -De leerlingen kunnen de primaire emoties met de bijbehorende lichaamstaal van een ander herkennen en benoemen. -De leerlingen kunnen de grenzen (emotioneel en fysiek) van de ander te herkennen en kunnen daar rekening mee houden. -De leerlingen kunnen de fysieke kenmerken van zichzelf benoemen en vergelijken met de ander. -De leerlingen weten over vriendschap en verliefdheid. - De leerlingen kunnen hun eigen gezinssituatie en de thuiscultuur vergelijken met die van een ander. -De leerlingen kunnen woorden geven aan wat de ander doet en wil en kunnen daarin overeenkomsten en verschillen te ontdekken. -De leerlingen kunnen samen en/of met hulp van anderen onderlinge conflicten vreedzaam oplossen. 	<p>Kanjertraining Krachtbronnen vanaf gr 3 SIL Voorlezen Gesprekken in de klas</p>
<p>Solidariteit</p>	<p>In de onderbouw van het primair onderwijs ontdekken leerlingen dat er overeenkomsten en verschillen tussen mensen bestaan. Ze ervaren wat het is om deel uit te maken van groepen en dat overeenkomsten en verschillen binnen groepen een rol spelen. In het samen spelen ontwikkelen leerlingen te geven en te nemen, partij te kiezen en ontstaan gevoelens van empathie en solidariteit. Het besef ontstaat dat zichzelf of anderen soms ongelijkwaardig behandeld worden.</p>	<ul style="list-style-type: none"> -Leerlingen kunnen eenvoudige taken en problemen uitvoeren of oplossen met respect voor de afspraken die onderling gemaakt zijn. -Leerlingen kunnen benoemen wat ze zelf nodig hebben, kunnen zien wat anderen nodig hebben en wat dat betekent voor hun eigen handelen. -Leerlingen (her)kennen concrete situaties- en kunnen daarin benoemen wat ze eerlijk vinden of oneerlijk, goed dan wel slecht, welke spanningen dit op kan leveren en wat dat kan betekenen voor hun handelen. -De leerlingen weten over in- en uitsluiting en pesten in de klas. 	<p>Kanjertraining SIL Krachtbronnen vanaf gr 3 Pedagogisch klimaat</p>
<p>Digitaal samenleven</p>	<p>In de onderbouw van het primair onderwijs beginnen leerlingen verschillende mediabronnen te gebruiken en ontdekken dat deze niet voor</p>	<ul style="list-style-type: none"> -De leerlingen (her)kennen verschillende vormen van (media)boodschappen. 	<p>Kanjertraining Online gedrag in gesprekken</p>

	iedereen even toegankelijk zijn. Hiermee communiceren ze met anderen en zoeken en/of ontvangen ze informatie. Mediagebruik zal veelal spontaan en spelenderwijs plaatsvinden, al dan niet op initiatief van de school. Gezien de complexiteit hiervan is de rol van volwassen hierbij van groot belang.	<ul style="list-style-type: none"> -De leerlingen (her)kennen verschillende functies, primaire doelstellingen en de reikwijdte van media. -De leerlingen kunnen hun eigen mediagebruik (type, duur, frequentie) onderzoeken. -De leerlingen weten over de invloed van mediaboodschappen op hun leefwereld. 	
Bovenbouw Domein:	Bovenbouw Hoofddoelen:	Bovenbouw Competenties:	Bovenbouw Aanbod:
Vrijheid en gelijkheid	<p>Leerlingen ervaren dat regels en afspraken in de directe leefomgeving van bijvoorbeeld de klas- en thuissituatie kunnen verschillen. Eveneens ontwikkelen leerlingen het inzicht dat ook in de bredere samenleving regels en afspraken gelden. Ze kunnen dit inzicht in verband brengen met de democratische rechtsstaat. Door oefening, ontwikkelen leerlingen inzicht in de basiswaarden vrijheid, gelijkheid en solidariteit en mogelijke spanning tussen deze basiswaarden. Zij leren dat de rechten die zij hebben voortkomen uit grondrechten, mensenrechten en kinderrechten. Zij leren tevens dat deze rechten niet voor iedereen in de wereld gewaarborgd zijn en gerespecteerd worden.</p>	<ul style="list-style-type: none"> -Leerlingen kennen de basiswaarden vrijheid, gelijkheid en solidariteit van de democratische rechtsstaat. -Leerlingen kennen grondrechten, mensenrechten en kinderrechten en het belang ervan. -Leerlingen weten dat iedereen gelijke rechten heeft die universeel zijn en onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. -Leerlingen weten dat de rechtsstaat kaders biedt voor rechten en vrijheden en bescherming tegen willekeur en machtsmisbruik. -Leerlingen kennen de waarborging van- en het respect voor deze rechten (hier en daar). -Leerlingen kennen het belang van regels en afspraken thuis en op school en kunnen deze vergelijken met die in de publieke ruimte. -Leerlingen weten waarom zij vrijheid hebben in het maken van keuzes, rekening houdend met de keuzes van medeleerlingen en de geldende afspraken in de klas en omgeving. -Leerlingen weten hoe de basiswaarden tot uiting komen/kunnen komen in de eigen klas en schoolcontext en in de omgeving. 	<ul style="list-style-type: none"> Kanjertraining Krachtbronnen Blink Wereld Omgangsnormen en afspraken in de klas Jeugdjournaal

<p>Macht en inspraak</p>	<p>In de bovenbouw groeit het bewustzijn over de verdeling van macht en gezag tussen mensen in verschillende rollen in de directe omgeving en de samenleving. Ze kunnen een verband leggen tussen vrijheid, gelijkheid enerzijds en anderzijds machtsverhoudingen, besluitvormingsprocessen, politieke instituties in de rechtsstaat en democratie.</p>	<ul style="list-style-type: none"> -De leerlingen weten over gezagsdragers en politieke instituties in Nederland, Europa en de wereld. -De leerlingen weten over de totstandkoming en handhaving van regels in Nederland en Europa. -De leerlingen weten over de werking van ons politieke bestel. -De leerlingen weten wat de buitenwerkingstelling van de rechtsstaat kan betekenen - uitgelegd aan de hand van de Duitse bezetting en de Holocaust. -De leerlingen kennen verschillende visies op vrijheid, gelijkheid en solidariteit. -De leerlingen kennen rollen van- en verhoudingen tussen mensen op school, in de buurt en in het land. -De leerlingen kennen manieren waarop ze besluitvormingsprocessen op vreedzame wijze kunnen beïnvloeden en weten hoe ze daar verantwoordelijkheid voor kunnen nemen. -De leerlingen kunnen op verschillende manieren op school of in de eigen omgeving macht organiseren en uitoefenen 	<p>Kanjertraining Groepsregels maken Rapportgesprekken Blink Wereld Jeugdjournaal Wijzer in geldzaken ; themalessen basisonderwijs</p>
<p>Democratische cultuur</p>	<p>In de bovenbouw worden leerlingen zich bewust van het feit dat zij een stem hebben in kwesties die hen aangaan en leren hun mening te onderbouwen. Zij weten dat er bij besluitvormingsprocessen een opbouw is van meedenken, meepraten, meedoen en meebeslissen. Zij ontwikkelen meer begrip voor de inbreng van anderen en erkennen het belang van draagvlak voor besluiten. Zij weten dat meningsverschillen emoties kunnen oproepen en kunnen leiden tot conflict. In die gevallen kunnen ze daar op een vreedzame manier mee omgaan.</p>	<ul style="list-style-type: none"> -Leerlingen weten dat het meepraten over zaken die hen aangaan een (kind)recht is. -Leerlingen kunnen hun mening verwoorden en daar eenvoudige argumenten voor te geven. -Leerlingen kunnen (in de context van de klas) proberen anderen van hun mening te overtuigen. -Leerlingen kunnen de mening van anderen in eigen woorden samenvatten. -Leerlingen kunnen hun eigen mening bijstellen op basis van nieuwe inzichten. -Leerlingen kunnen hun stem gebruiken tijdens besluitvormingsprocessen in de klas- en schoolcontext 	<p>Kanjertraining Groepsregels maken en onderhouden in de klas. Leerlingenraad Groeps gesprekken in de klas</p>

		<p>en kunnen daarbij ruimte maken voor de mening van alle leerlingen.</p> <ul style="list-style-type: none"> -Leerlingen kunnen er rekening mee te houden dat hun mening of uitlatingen emoties teweeg kunnen brengen bij anderen. -Leerlingen weten dat mensen over onderwerpen verschillend kunnen denken, -dat die verschillen soms wel, soms niet overbrugd kunnen worden, en -soms ook tot spanningen en conflicten leiden. -Leerlingen kunnen conflicten in de directe omgeving op een vreedzame manier oplossen, maar kunnen ook accepteren dat conflicten kunnen blijven bestaan. 	
<p>Identiteit</p>	<p>In de bovenbouw van het primair onderwijs ontwikkelen leerlingen een meer uitgesproken identiteit. De rollen van klasgenoten, de sociale omgeving, media en andere identificatiefiguren wordt groter. Ze worden zich meer van bewust van het belang achtergronden, mogelijkheden en oriëntaties bij het ontwikkelen van een identiteit.</p>	<ul style="list-style-type: none"> -Leerlingen kunnen de eigen grenzen herkennen, benoemen en actief bewaken (emotioneel, fysiek en seksueel). -Leerlingen kunnen duiden wat ze denken, doen, willen en willen worden, en daar gepast naar handelen. -Leerlingen kunnen hun primaire en secundaire emoties herkennen, benoemen en hier bewust mee omgaan -Leerlingen kunnen benoemen wat ze al goed kunnen en wat ze nog beter onder de knie willen krijgen, ook in het licht van het onderwijs dat ze na de basisschool willen volgen. -Leerlingen kunnen uitdrukken welke groep(en) in cultuur en samenleving ze zich verbonden voelen en welke betekenis symbolen en rituelen voor hen hebben. -Leerlingen kunnen enkele verschillende aspecten waardoor hun identiteit mede gevormd is bewust waarnemen: gender, gezin, sociaaleconomische achtergrond, levensbeschouwing, religie en cultuur. -Leerlingen kunnen reflecteren op de mate waarin hun identiteit mede gevormd is en beïnvloed wordt door leeftijdgenoten, groepsidentiteiten, (sociale) media, 	<p>Kanjertraining Christelijke feestdagen /vieringen Krachtbronnen</p>

		<p>maar ook door persoonlijke mogelijkheden en beperkingen.</p> <p>-Leerlingen kunnen nadenken over schoonheidsidealen, gender, seksualiteit, etniciteit en (on)gelijkheid zoals die gerepresenteerd worden in/op (sociale) media, en weten welke invloed die beelden op hen hebben</p>	
Diversiteit	<p>In de bovenbouw gaan de ontwikkeling uit de onderbouw door en wordt het besef van sociale verhoudingen versterkt. Leerlingen ervaren processen van in- en uitsluiting op persoonlijk niveau en zien deze processen ook terug in de samenleving. Concepten als gelijkwaardigheid en gelijke rechten en de tegenpolen daarvan zijn voor leerlingen in deze leeftijd te begrijpen. Leerlingen kunnen rekening houden met de ander en vanuit rechtvaardigheidsbesef op te (willen) komen voor anderen en anderen te helpen.</p>	<p>-Leerlingen weten over hoofdzaken van religieuze en levensbeschouwelijke stromingen en culturele tradities en gebruiken die in onze diverse samenleving een rol spelen.</p> <p>-Leerlingen weten over seksualiteit, verschillende seksuele oriëntaties en expressies van gender.</p> <p>-Leerlingen (her)kennen de grenzen (emotioneel, fysiek en seksueel) van anderen en kunnen daar rekening mee te houden.</p> <p>-Leerlingen (her)kennen de secundaire emoties van de ander en kunnen deze benoemen en anticiperen op reacties van anderen op het eigen handelen.</p> <p>-Leerlingen kunnen uitwisselen over wat gedeelde en verschillende waarden, overtuigingen, idealen en toekomstverwachtingen zijn.</p> <p>-Leerlingen (her)kennen overeenkomsten en verschillen tussen mensen, kunnen deze benoemen en in aanzet te verklaren.</p> <p>-Leerlingen weten hoe groepsgedrag en (sociale) media de houdingen en het gedrag van klasgenoten mede kunnen verklaren.</p>	<p>Kanjertraining</p> <p>Seksuele voorlichting</p> <p>Gesprekken over seksuele diversiteit</p> <p>Krachtbronnen</p> <p>Blink Wereld: kennis over verschillende religies en culturen</p>
Solidariteit	<p>In de bovenbouw gaan de ontwikkeling uit de onderbouw door en wordt het besef van sociale verhoudingen versterkt. Leerlingen ervaren processen van in- en uitsluiting op persoonlijk niveau en zien deze processen ook terug in de samenleving. Concepten als gelijkwaardigheid en</p>	<p>-Leerlingen kunnen taken uitvoeren of problemen oplossen met respect voor de afspraken die onderling gemaakt zijn.</p> <p>-Leerlingen kunnen doelen stellen en werkwijzen bepalen voor werk dat je alleen of samen doet.</p>	<p>Kanjertraining</p> <p>Verantwoordelijkheid voor de omgeving/natuur (lessen Natuur in de klas/ Milieu dichterbij)</p> <p>Pedagogisch klimaat</p>

	<p>gelijke rechten en de tegenpolen daarvan zijn voor leerlingen in deze leeftijd te begrijpen. Leerlingen kunnen rekening houden met de ander en vanuit rechtvaardigheidsbesef op te (willen) komen voor anderen en anderen te helpen.</p>	<ul style="list-style-type: none"> -Leerlingen kennen manieren om voor hun eigen belangen en die van de groep op te komen. -Leerlingen kennen manieren om voor concrete anderen hier én elders op te komen. -Leerlingen kennen voorbeelden van uitsluiting, onrechtvaardigheid, discriminatie en ongelijke behandeling in de eigen omgeving en in het land en kunnen deze benoemen. -Leerlingen kennen manieren om kwesties rond solidariteit op school of in de omgeving te onderzoeken, deze aan te kaarten en kunnen daar zo mogelijk gevolg aan te geven. -Leerlingen kunnen nadenken over de rollen die de overheid, middenveld en burgers kunnen spelen bij het bevorderen van solidariteit en rechtvaardigheid. 	<p>Krachtbronnen Initiatieven in de omgeving (ook samenwerking met stichting de Meent)</p>
<p>Digitaal samenleven</p>	<p>In de bovenbouw van het primair onderwijs krijgen leerlingen meer inzicht in het eigen mediagebruik en ontwikkelen ze een kritische houding ten opzichte van bronnen en informatie. Het bewustzijn van de wijze waarop media invloed heeft op beeldvorming, waarheidsvinding en identiteit neemt toe. Leerlingen leren gevaren van mediagebruik te herkennen voor zichzelf en voor anderen en daarnaar te handelen: bepaalde media-uitingen vermijden of bij twijfel een volwassene inschakelen.</p>	<ul style="list-style-type: none"> -De leerlingen weten dat bij digitaal communiceren ook omgangsregels gelden en kunnen deze toepassen. -De leerlingen kunnen hun eigen mediagebruik onderzoeken, kennen de gevolgen en van de ethische aspecten hiervan. -De leerlingen kunnen de betrouwbaarheid van digitale informatiebronnen onderzoeken en kunnen de verschillen tussen betrouwbare en niet-betrouwbare informatiebronnen te benoemen. -De leerlingen kunnen de gevolgen van digitaal communiceren en discussiëren voor henzelf en voor anderen onderzoeken. -De leerlingen kennen verschillende vormen van media(boodschappen), de toegang daartoe en hun invloed op hun eigen leefstijl en die van anderen. -De leerlingen kunnen zorg dragen voor eigen digitale veiligheid en die van anderen. 	<ul style="list-style-type: none"> - Kanjertraining; o.a. online gedrag in gesprekken - Krachtbronnen - Week van Mediawijsheid

Evaluatie en borging

Burgerschapsonderwijs is veelomvattend. Het komt op meerdere plekken terug in ons methodisch aanbod en in ons pedagogisch handelen. Om te weten of we op school het goede doen, is geregelde evaluatie nodig. Met behulp van vragenlijsten checken we of we op de goede weg zitten en het door ons gewenste pad volgen. Zo komen eventuele knelpunten en randvoorwaarden aan het licht, waar maatregelen voor genomen worden, zoals het aanscherpen van onze doelen of het bijstellen van de aanpak. Op die manier leggen we verantwoording af over onze aanpak.

De volgende kaarten worden afgenomen;

- WMK (Werken Met Kwaliteit):
De zelfevaluatie Burgerschap van WMK wordt één keer in de vier jaar (februari) voorgelegd aan onze leerkrachten en onderwijsondersteunend personeel. De zelfevaluatie zetten wij in om het pedagogisch handelen van onze medewerkers, met daarbij de elementen van de Kanjertraining, in kaart te brengen waarbij we kijken naar : het voorbeeldgedrag, het taalgebruik en het pedagogisch handelen om de sociale veiligheid in en om de school te bevorderen.
- Afgesproken is dat m.i.v. schooljaar '23 –'24 de WMK vragenlijst Burgerschap basiswaarden leerlingen jaarlijks (mei/juni) wordt afgenomen in groep 7/8. Dit om de burgerschapskennis, - vaardigheden en – attitudes van de leerlingen uit deze groepen in kaart te brengen.
- Sociale veiligheidsmonitor: met behulp van de module veiligheid binnen WMK evalueert onze school zichzelf op het gebied van sociale veiligheid. De leerlingen van groep 5 t/m 8 vullen de sociale veiligheid vragenlijst elk jaar in (mrt/april)
- Tevredenheidsvragenlijst (om het jaar bij leerlingen groep 5 t/m 8, ouders en medewerkers)
- Vanuit Kanjertraining worden de leerkrachtvragenlijsten en leerlingvragenlijsten (gr 5 t/m 8) 2 keer per jaar (nov en april) ingevuld. De groepsleerkrachten analyseren de gegevens en passen zo nodig hun handelen en aanbod aan op de behoeften van hun groep. Evt. kan er ook gebruik worden gemaakt van een sociogram. Alles wordt in Kanvas klaargezet door de eigen leerkracht.
- RIE:

Om zorg te dragen voor een goede en veilige (werk)omgeving voor onze medewerkers en leerlingen, wordt elke 4 jaar een Risico Inventarisatie en Evaluatie (RIE) uitgevoerd. Op basis hiervan worden per locatie of school Plannen van Aanpak gemaakt om verbetering aan te pakken en te implementeren. In 2023 is het weer tijd voor dit cyclische proces.

Overig

Bijlage 1 : Kanjertraining Analyse lesmateriaal burgerschap als PDF in Sharepoint opgeslagen (ook te vinden op KANVAS).

Bijlage 2 : Schema evaluatie:

